

Vytautas MAŽIULIS

Vilniaus universitetas

PASTABOS DĖL PRŪSŲ VEIKSMAŽODŽIŲ

Neseniai (1998–1999 m.) pasirodė įdomūs prūsų veiksmažodžių tyrinėjimai: Audronės Kaukienės „Prūsų kalbos veiksmažodžių struktūros ypatumai“ (Blt XXXIII (1) 15–36), toliau – PVS;

Frederiko Kortlandto „Old Prussian verb classes“ (Blt XXXIV (1) 17–21); Leto Palmaičio monografija „Baltų kalbų gramatinės sistemos raida“, Kaunas (1998), p. 217–257 (passim).

Tuo tarpu pateiksiu keletą pastabų dėl minėto A. Kaukienės straipsnio (PVS). Jame nagrinėjami pr. veiksmažodžiai su vad. kintamosiomis priesagomis (inf., praes. ir praet.), ypač du tokių veiksmažodžių tipai:

I tipas – $-ī- < -ī- | -ē$ ir $-ā$, t. y. su priesagomis inf. $-ī-$ iš (pirmykštės) $-ī-$ bei su (3 sg./pl.) praes. praet. $-ē$ ir $-ā$;

II tipas – $-ī- < -ē- | -i$, t. y. su priesagomis inf. $-ī-$ iš (pirmykštės) $-ē-$ bei su praes. $-i$, pvz. (inf.) *turrī-twei* „turėti“ (III kat.) resp. *turre-ttwey* „t.p.“ (I kat.).

Didžiausiame straipsnio PVS skyriuje (16–26) nagrinėjama I tipo pr. veiksmažodžiai, pvz., inf. (III kat.) *billītwei*, *druwīt*, *isstallīt* ir kt. Straipsnyje ypač daug pateikta priesagą $-īsnā$ (tik III kat.) turinčių vedinių (*absergīsnan*, *billīsna*, *billijsnans*, *stallīsnan* ir kt., apie 40 pavyzdžių), suponuojančių priesagą inf. $-ī-$ (III kat.), kuri čia neva buvusi tariama $*-ēī-$ (iš pirmykštės $*-ī-$), t. y. diftongoidiškai (PVS 17); tačiau tų vedinių (visi iš III kat.!) segmentas $-ī-$ ($-ij-$) niekur nėra parašytas diftongoidiškai (t. y. $-ei-$), vadinasi, jis lengvai gali būti ir iš pirmykščio $-ē-$ (žr. toliau).

Tų I tipui priskirtų pr. veiksmažodžių priesagą inf. $-ī-$ (III kat.!) daugeliu atveju kildinu (panašiai kaip ir R. Trautmannas, J. Endzelynas, Ch. Stangas, V. Toporovas ir kt.) iš pirmykštės $*-ē-$. Tačiau tam prieštarauja A. Kaukienė, priesagą inf. $-ī-$ (III kat.) visais atvejais kildinanti tik iš pirmykštės $*-ī-$ (o ne ir iš pirmykštės $*-ē-$). Taip straipsnio autorė daro remdamosi tokiu savo teiginiu: „nė viename katekizme nėra nė vienos formos su $-ē-$ bendratyje ar iš jos padarytose formose“ (PVS 26, pabraukta autorės). Betgi toks teiginys yra klaidingas: priesaginis (ir šakninis) pr. $-ē-$ išliko tik I kat-me (pvz. *turre-ttwey*), o III (ir II) kat-me išvirto į $-ī-$ (žr. pvz. Endzelīns Senpr. valoda 26 t.). Vadinasi, iš priesagos inf. $-ī-$ parašymo (III kat-me!) negalima pasakyti, ar ji yra iš pirmykštės $*-ī-$ ar iš $*-ē-$.

Pirmykštį pr. *-ī- (bet ne *-ē-) randame parašytą diftongoidiškai (pvz. *geiwin* I, *geywien* II, *geīwans* III), kuris bus buvęs fonemos -ī- (< *-ī-) v a r i a n t a s (dial., plg. Prūsų kalbos paminklai II 251). Bet neretai jis būna parašytas kaip f o n e m a -ī- (o ne kaip jos variantas), t.y. panašiai kaip ir -ī- (iš *-ē-, III kat.). Reikia manyti, kad mirštančioje prūsų (ar bent jau paties A. Vilio prūsų) kalboje (šnektose) daugeliu atvejų buvo „painiojamas“ pr. (III) -ī- (iš *-ī-) su pr. (III) -ī- (iš *-ē-), plg. vienus parašymus (III kat-me), pvz. *madlīt* (su -ī-<*-ī-) ir *turīt* (su -ī-<*-ē-).

Taigi autorės teiginys (žr. PVS, ypač 21), kad inf. formas pr. (III) „mylėti“, „būdėti“, „sergėti“ ir daugelis kitų turi inf. priesagą pr. (III) -ī- iš (pirmykštės) *-ī-, geriausiu atveju, yra neįrodytas (plg. pvz. *E n d z e l ī n s* Senpr. valoda 111 t.t.).

Straipsnyje (PVS) pasiliko neanalizuota labai patikima tradicinė nuomonė, kad pr. (praes. ir praet.) formos, besibaigiančios -ē ir -ā, esančios iš *-ēj- resp. *-āj- (žr. ypač *E n d z e l ī n s* Senpr. valoda 112). Tokiai nuomonei bando prieštarauti PVS autorė, sakydama, kad, pvz., forma pr. (III) *kelsāi* „skamba“ turinti prie -ā p r i l i p d y t ą f o r m a n t ą -i panašiai kaip pr. (III, nom. sg. fem.) *mensai* „mėsa“ (greta *mensā* „t.p.“) esanti su prie -ā prilipdytu -i (PVS 20). Tačiau pastaruoju atveju (t.y. nom. sg. fem.) -ai (greta -ā) atsirado matyt kitaip – iš įvardžiuotinių būdvardžių (bei įvardžiuotinių įvardžių) su (nom. sg. fem.) *-āi<*-ājī (plg. PEŽ [= Prūsų kalbos etimol. žodynas] II 137 t.), plg. subst. (nom. sg. fem.) *deiwutiskai* „išganymas“ greta *deiwūtisku* „t.p.“ (plg. *E n d z e l ī n s* Senpr. valoda 62).

A. K a u k i e n ė s straipsnyje yra teiginių (jų dalį čia paminėjau), kuriuos dar būtina kruopščiau pagrįsti arba toliau tyrinėti. Tačiau straipsnis, apie kurį plačiau kalbėsiu kitąkart, yra įdomus ypač dėl to, kad jame i e š k o m a naujų (netradicinių) būdų spręsti sudėtingus prūsų veiksmažodžių struktūros klausimus.